

УДК 016:01(477)

DOI:

Борис Савчук, доктор історичних наук, професор, професор кафедри педагогіки та освітніх технологій імені Богдана Ступарика
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
Микола Пантюк, доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Руслан Котенко, кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри готельно-ресторанної та курортної справи
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ІНТЕРФЕЙСИ КОУЧИНГУ КРИЗЬ ПРИЗМУ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДИСКУРСУ

У статті здійснено зіставлення феномену коучингу з поняттями “менторство”, “наставництво”, “тьюторство”, “едвайзерство”, “фасилітаторство”. Сутність коучингу визначено як шлях самостійного просування особи до мети та реалізації її потенціалу за підтримкою коуча. Він порівнюється з “менторством” і “наставництвом” (сприяють особистісному становленню фахівця, але не передбачають суб’єкт-суб’єктних відносин); тьюторство (передбачає виконання специфічних функцій в реалізації особистісної траєкторії навчання студента); едвайзерством (консультування фахівців-практиків з певної проблеми професійної підготовки); фасилітаторством (забезпечує ефективну комунікацію та допомагає врегулювати конфліктні ситуації).

Ключові слова: коучинг; менторство; наставництво; тьюторство; фасилітаторство.

Лім. 10.

Borys Savchuk, Doctor of Sciences(History), Professor, Professor of the Pedagogy and Educational Technologies Department named after Bohdan Stuparyk, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
Mykola Pantiuk, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor, Vice-Rector on the Science of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Ruslan Kotenko, Ph.D.(Historical Sciences), Associate Professor, Associate Professor of the Hotel, Restaurant and Resort Affairs Department Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

COACHING INTERFACES THROUGH THE PRISM OF SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL DISCOURSE

The article compares and highlights the common between coaching and related concepts – “mentorship”, “guidance”, “tutoring”, “advisory”, “facilitator”. It is shown that they are a priori related to the core concepts of “educator”, “teacher”, “mentor” and relate to the process of personality formation and development and different styles of relationships.

The essence of coaching is defined as a way of independent advancement of a person towards his goal and the disclosure and realization of his personal potential with the support of a coach. From such positions, it is compared with other phenomena: “mentorship” and “guidance”, which also contribute to the personal and professional development of the future or inexperienced specialist, but do not involve subject-subject relations; tutoring, which involves the performance of specific functions in the implementation of the personal learning trajectory of the student; advisory, which combines the functions of consulting and helping practitioners on certain specific problems of professional training and activities of specialists; facilitation, designed to ensure effective communication and help resolve conflict situations.

It is proven that attempts to integrate the defined concepts under a “common umbrella” in the form of mentorship have no basis. In the most common sense, mentorship can be interpreted as a relationship in which a more experienced person helps another learn certain competencies. In this sense, on the one hand, it has a lot in common with coaching, tutoring, and facilitation, because in all cases it is about purposeful relationships and the influence of a mentor (coach, teacher, tutor), who transfer their knowledge and experience for the personal and professional growth of another persons. On the other hand, these phenomena involve different mechanisms and techniques, methods of transferring experience and knowledge, as well as the nature of the influence of one person on another.

Keywords: coaching; mentorship; guidance; tutoring; facilitation.

Постановка проблеми. Англomовне різні системи) зі сфери ІТ проникає в інші галузі слово “інтерфейс” (Interface – точка, знань. У педагогічній науці воно дещо суголосне місце, де зустрічаються і взаємодіють з поняттям “міждисциплінарність”. У нашому

випадку ідеться про співвідношення феномену коучингу із близькими за значенням поняттями, що позначають різні стилі взаємин та форми допомоги особі в навчанні, розвитку, самореалізації. Аналіз цієї проблеми кризь призму теорії і практики інтерфейсу дає змогу найбільш рельєфно, цілісно прояснити специфіку різних систем, що мають спільний та відмінний набір елементів і механізмів, а також можливостей їхнього функціонування і взаємодії. Актуальність і практична значущість її предметного з'ясування також зумовлює "термінологічна поліфонія", коли одні поняття цілком довільно замінюються іншими, що часто нівелює, деформує, спотворює сутнісне значення і змістову специфіку процесів і явищ, які вони позначають.

Аналіз останніх досліджень. Нагромаджено пласт науково-педагогічної та фахової літератури, в якій аналізують терміносистему коучингу (М. Аткинсон, Т. Голві, І. Голяд, Н. Горук, М. Дауні, К. Дуглас, С. Кові, О. Нежинська, С. Романова, О. Соколова, В. Тищенко, Л. Уїтворт, Дж. Уїтмор, Т. Чернова, О. Шевчук та ін.) та менторства, наставництва, тьюторства, едвайзерства, фасилітаторства (Н. Волкова, Н. Гаврилів, Р. Гарднер, Т. Гесслер, Ю. Коноваленко, К. Курмакаєв, М. Нобель, С. Подпльота, К. Соколова, А. Степанова, К. Шевченко та ін.). Втім, українські науковці ще недостатньо з'ясували спільне та особливе означених феноменів, що потребує більш предметного вивчення цієї проблеми.

Мета статті – на основі аналізу науково-педагогічного дискурсу здійснити сутнісно-змістове зіставлення та виявити спільне і загальне між коучингом та суміжними із ними поняттями "менторство", "наставництво", "тьюторство", "едвайзерство", "фасилітаторство".

Виклад основного матеріалу. При вивченні терміносистеми коучингу та суміжних з ним понять виходимо з того, що термін не є особливим типом лексичної одиниці, а тільки функцією і видом його вживання у лексичі. Тому термінологія вважається найбільш динамічною сферою розвитку сучасного мовного простору. Цей процес динамізується через активну інтеріоризацію іншомовних словотворів в українську мову.

У здійсненні структурно-порівняльного аналізу термінів "коучинг" та "менторство", "наставництво", "тьюторство", "едвайзерство", "фасилітаторство", акцентуємо на тому, що вони апіорі пов'язані зі стрижневими поняттями "педагог", "учитель", "гуру", які позначають різні аспекти процесу формування і розвитку особистості та певні форми і стилі взаємовідносин.

Таким чином, Особистість – Людина (клієнт,

учень, студент, фахівець) постають у розмаїтті психофізіологічних, духовних, соціальних, особистісних вимірів та в ракурсі підготовки до професійної діяльності або її вдосконалення. Це дає розуміння об'єктивної суголосні поняття "коуч", з одного боку, та "ментор", "наставник", "тьютор", "едвайзер", з іншого.

Зіставлення набору відповідних дефініцій, які представлені в сучасному англійському словнику синонімів [7] та є складовою терміносистеми вітчизняної педагогічної науки дає підстави стверджувати, що підґрунтя для множинності їхнього трактування, розуміння і використання криється в самій англійській мові. Про це свідчить синонімія таких понять:

- *teacher (вчитель)* – coach (тренер), educator (вихователь), guide (гід), guru (гуру), instructor (інструктор), master (майстер), mentor (ментор), professor (професор), scholar (учений), schoolteacher (шкільний вчитель), specialist (спеціаліст), tutor (тьютор, репетитор), lecturer (лектор);

- *mentor (ментор)* – advisor (порадник), coach (тренер), consultant (консультант), educator (вихователь), guide (гід), guru (гуру), instructor (інструктор), teacher (вчитель), trainer (тренер), tutor (репетитор), wise man (вихователь), advisor (мудра людина), counselor (порадник);

- *tutor (тьютор, репетитор)* – coach (тренер), educator (вихователь), guardian (опікун), instructor (інструктор), lecturer (викладач), private instructor (приватний інструктор);

- *advisor (радник)* – mentor (наставник), counselor (радник);

- *coach (тренер)* – instructor (інструктор), private instructor (приватний інструктор), tutor (репетитор);

- *facilitator (фасилітатор)* – особа, що допомагає у розв'язанні певної справи.

Водночас з'ясування сутнісно-змістового сенсу використання означених термінів у науково-педагогічних студіях та освітньому процесі дає змогу виявити істотні, подекуди принципові відмінності між ними.

Синтез численних рефлексій коучингу (М. Аткинсон, Т. Голві, І. Голяд, М. Дауні, К. Дуглас, С. Кові, О. Нежинська, С. Романова, В. Тищенко, Л. Уїтворт, Дж. Уїтмор, Т. Чернова та ін.) уможливило його трактування як шлях самостійного просування особи до своєї мети та стимулювання розкриття і реалізації її особистісного потенціалу. Цей процес супроводжує коуч, який не дає готових порад, а лише "вчить вчитися", думати самостійно, брати відповідальність на себе. Між коучем і клієнтом (учнем, певною групою, корпорацією тощо)

існують партнерські взаємини. Коуч не обов'язково має бути фахівцем у галузі діяльності клієнта, адже покликаний надихати його на активні свідомі дії та досягнення бажаного результату.

Ця базова дефініція допомагає з'ясувати спільне і відмінне між коучингом та іншими означеними феноменами.

Поняття *ментор* (лат. Mentos – намір, мета, дух, *mon-i-tor* – той, хто наставляє) у зарубіжних фахових виданнях визначається як наставник, учитель, вихователь, керівник, невідступний наглядач. У західній традиції осіб, що здійснювали такі функції називали “менторами” (*mentor*, за іменем легендарного Телемаха, наставника сина Одиссея), а осіб, з якими вони працювали – “*mentee*” (підопічний), “*apprentice*” (учень), “*protege*” (протезе). Похідне від нього “діяльнісне” поняття “менторство” передусім означає стосунки наставництва між досвідченою компетентною у чомусь людиною та особою або організацією, які потребують підтримки і допомоги [6–7].

Поширена позиція, згідно з якою категорії західного англосовітського простору “ментор”, “менторство” ототожнюється з поняттями “наставник”, “наставництво” як дефініцією-аналогом радянського минулого і пострадянського простору. У зарубіжних лінгвістичних студіях стверджується, що ці феномени мають глибокі коріння і безліч національних варіацій, тому через відсутність усталеного тлумачення налічується до півсотні їхніх визначень (Crisp, Cruz, 2007). Схожу позицію висловлюють і українські дослідники [1; 6; 9].

Коучинг та менторство (наставництво) мають багато спільного і відмінного. У сфері професійної діяльності їхня “філософська основа” різна: менторство сприяє особистісному і професійному становленню (утвердженню “тут і зараз”) майбутнього або молододосвідченого фахівця, але не проєктує його подальшої діяльності. Суб’єкт-суб’єктні стосунки між ментором та клієнтом (здобувачем освіти) апріорі умовні, бо перший завжди досвідченіший, отже, “головніший”, другий – підопічний, тобто “менш значущий”, адже є суб’єктом стороннього впливу. Натомість коуч і клієнт – співробітники, що мають самоцінність і великий взаємовизнаний потенціал, так що перший лише допомагає другому самореалізуватися для особистісного та професійного зростання [6; 9].

Поряд з менторством глибокі коріння має *тьюторство*. Воно також є “діяльнісним” похідним від слова *тьютор* (лат. *tutorem* – наставник, опікун), що означає “призначений

опікати молодшого студента в заняттях”. Явище тьюторства фіксується у західних джерелах з 1580 р. й було пов’язане з історією європейських університетів. Його прабатьківщиною вважається Англія. В університетах Оксфорда і Кембриджа тьюторство сформувалося наприкінці XIV ст., а в XVII ст. його офіційно визнали складовою університетської системи освіти, так що у XVIII–XX ст. воно посідало чільне місце в її розвитку. Тому утвердилося розуміння тьюторства як форми університетського наставництва. Функції тьютора розширювалися: спочатку він виступав посередником між вільним професором і вільним студентом, наближаючи його життя до академічних ідеалів. Посилення освітніх функцій тьютора виявлялося в порадах щодо вибору занять для відвідування, допомозі у складанні плану навчальної діяльності, стеженні за академічною успішністю і підготовкою до іспитів [3, 8–29].

За сучасних умов досвід тьюторство в Україні актуалізується, по-перше, як перевірена життям педагогічна позиція, що передбачає розробку індивідуальної освітньої траєкторії (програми навчання) студента та супроводжує його особистісне і професійне становлення у системах офіційної, неформальної і безперервної освіти. По-друге, в проєкції та перспективі впровадження і розвитку системи дистанційного навчання, яке з 2020 р. стало одним із основних трендів реформування національної системи вищої освіти та її інтеграції в європейський освітній простір [2; 3].

Ця проблема предметно розробляється західними науковцями з початку 90-х рр. XX ст. Одна з її базових ідей полягає у тому, що саме тьютор має стати ключовою фігурою в організації дистанційного навчання. Досвід зарубіжних університетів свідчить, що розробником навчального курсу і тьютором, як правило, виступає одна й та ж особа. Згідно з напрацьованими організаційно-методичними матеріалами, такі функції тьютора мають здійснюватися на двох етапах. На першому – підготовчому – тьютор знайомиться з матеріалом навчального курсу, якщо він не є його автором; з’ясовує запити, інтереси, потреби, інші аспекти, що стосуються його опанування студентами; визначає принципи і методи дистанційного навчання на основі аналізу профільної літератури та участі у семінарах [8].

На другому етапі – під час навчального процесу – здійснює координаційні функції: складає і передає студентам розклад, процедурні вимоги проведення занять, перебуває з ними в особистому зв’язку та допомагає розв’язувати

проблеми і долати труднощі, з яким вони стикаються при опануванні курсу; узгоджує з адміністрацією пов'язані з цим організаційні питання; коригує і за необхідності вдосконалює зміст навчального курсу і методику його вивчення тощо [8].

Означені аспекти увиразнюють сутнісно-функційні відмінності між коучем та тьютором та водночас свідчать, що вони мають чимало спільного: орієнтація на запити і потреби здобувача освіти; відмова від диктату і нав'язування готових зразків; прагнення оптимізувати просування людини до мети і допомогти їй реалізувати свій особистісний потенціал тощо.

Глибокі коріння в європейській системі освіти має *едвайзерство*. Поняття “едвайзер” (старофранц. – *avisen*, англ. – *advisor* – давати пораду, роздумувати) з'явилося наприкінці XIV ст. Згодом так почали називати викладача університету, який виконує функції академічного наставника студента, що навчається за певною спеціальністю. У сучасній освітній практиці основні функції едвайзерів полягають у сприянні студентам у визначенні індивідуальної траєкторії навчання, виборі освітніх програм, захисті їхніх академічних інтересів, допомозі особистісному зростанню, підтримці корпоративної культури в університеті [2; 5].

В українському науково-педагогічному дискурсі та освітньому просторі існують доволі розмиті уявлення про едвайзерство. В дефінітивному плані воно чітко вирізняється з-поміж інших означених нами феноменів. Хоча їхні функції мають чимало спільного, призначення едвайзера має свою чітку спрямованість. Передусім він має бути фахівцем-практиком, тож виступати як радник, експерт, консультант з певної, часто вузької і специфічної фахової проблеми. Зокрема, він може допомагати студентам обрати тему дослідження, дисципліну для поглибленого вивчення, місце для проходження стажування та професійної діяльності після закінчення ЗВО тощо. Такі наукові рефлексії едвайзера [2; 5] перетинаються з формальними і неформальним обов'язками і завданнями, які виконує науково-педагогічний працівник вишу.

У руслі інтеграції до європейського освітнього простору у системі вищої освіти України набуває популярності *фасилітаторство*, зачинателем якого вважається відомий американський психолог Карл Роджерс. Фасилітатор (лат. *Facilis*, англ. *facilitator* – легкий, зручний) покликаний забезпечувати ефективну комунікацію (визначення її регламент, цілі, зміст, процедуру)

та допомагати групі, в якій існує конфлікт інтересів, досягти порозуміння і спільної мети. При цьому, як диригент оркестру, він має залишатися нейтральною особою. Функції фасилітації реалізуються у різних моделях неформальної та безперервної освіти та є важливим компонентом різнобічної діяльності наставників і тренерів. Серед різновидів фасилітації (психологічна, соціальна, спортивна та ін.), актуалізується педагогічна, що передбачає допомогу здобувачеві освіти в усвідомленні своєї самоцінності, мотивацію до реалізації власного потенціалу і самовдосконалення [4; 10].

У цих аспектах та актуалізації ціннісного ставлення до людей, природи, національної культури на основі суб'єкт-суб'єктних відносин і атмосфери безумовного прийняття, розуміння і довіри, фасилітація має багато спільного з філософією коучингу. Поряд із організацією роботи з off-line групами, за умов пандемії COVID-19 техніки і методи фасилітації почали ефективно адаптувати для on-line середовища.

З одного боку, зважаючи на характер завдань, функцій, спрямованості на формування особистісних якостей поняття “коуч”, “модератор”, “тьютор”, “едвайзер”, “фасилітатор” мають багато спільного, адже вони тією чи тією мірою поєднують риси мудрого радника, досвідченого інструктора і консультанта, старшого товариша. З іншого боку, між ними є істотні відмінності. В структурованому функційному плані вони виявляються у різних підходах до реалізації компонентів, як фокус діяльності (пріоритети індивідуальна роботи або роботи в групі); мета діяльності (різні орієнтації на досягнення конкретних цілей, приміром на розвиток особистісних якостей, на допомогу у визначенні індивідуальної освітньої траєкторії тощо); відмінні таймери, часові інтервали (приміром, короткотермінові; конкретно визначені – на час навчання, на виконання певного виду навчальної роботи, час необхідний для досягнення певного результату); планування роботи / співпраці (виявляється у відсутності чіткого планування або розробці конкретного плану досягнення певної мети тощо); галузі застосування (освіта, психологія, бізнес, окремі сфери суспільного життя); характер і стилі відносин (діалогічні, суб'єкт-суб'єктні; суто роботи; нейтральні); характер результатів (досягнення індивідуальні, групові, в певних сферах життя, у розв'язанні конкретних завдань) та ін.

Мають місце спроби інтегрувати поняття “коуч”, “модератор”, “тьютор”, “едвайзер”, “фасилітатор” під “спільною парасолькою” у

вигляді наставництва. Однак це не дає підстав для їхнього “повного перекриття”. Якщо традиційно трактувати наставництво як стосунки, в яких більш досвідчена та обізнана людина допомагає іншій засвоїти певні компетенції, то воно, з одного боку, має чимало спільного з коучингом, менторством, тьюторство, адже в усіх випадках ідеться про цілеспрямовані стосунки і вплив наставника (коуча, ментора, тьютора), які передають свої знання, досвід для особистісного і професійного зростання іншої особи. У цьому випадку ідеться про неформальну передачу соціального досвіду і знань та психологічну підтримку, що є значущими для формування і становлення клієнта (здобувача освіти, фахівця). З іншого боку, коучинг, менторство, тьюторство ґрунтуються на відмінних підходах, механізмах, техніках методиках передачі досвіду і знань та передбачають різний характер взаємин і впливу однієї особи на іншу.

Отже, коучинг та суміжні з поняття “менторство”, “наставництво”, “тьюторство”, “едвайзерство” мають як багато спільного, так і сутнісно-змістові особливості й відмінності. Це потрібно враховувати у теоретичних студіях та в організації дослідницько-експериментальної роботи й освітнього процесу, адже їхнє довільне взаємозаміщення та синонімізація можуть істотно деформувати уявлення про педагогічні процеси і явища, які вони позначають та негативно позначитися на ефективності освітньої діяльності.

Предметом подальших студій може стати проведення порівняльного аналізу понять “коучинг”, “педагогічний супровід”, “консультування”, “інструктаж”, “психотерапія” та ін., які в наукових студіях і практичній діяльності нерідко ототожнюються, що спотворює їхню змістову сутність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаврилів Н. Наставництво як вид професійної діяльності: генеза розвитку та становлення. 2009. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pippo/2009_5/Havryliv.htm.
2. Коноваленко. Ю. 2017. Тьютори, коучі і едвайсери – хто вони?: <https://osvita.ua>.
3. Професія “тьютор” / Т. Ковалева і др. Тверь: “СФК-офіс”, 2012. 246 с.
4. Фісун О. В. Педагогічна фасилітація як багатозначний феномен. *Зб. наук. пр. Харків. нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди*. 2010. Вип. 34. С. 133–139.
5. Яковенко Ю. Л., Корзюк О. В. Нові ролі та функції викладача вищої школи в сучасних умовах. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. Т. 2. С. 139–143. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/23-2.28>.
6. Crisp G., Cruz I. Mentoring College Students: A Critical Review of the Literature Between 1990 and 2007.

Research in Higher Education. 2007. Vol. 50. № 6. P. 525–545. doi:10.1007/s11162-009-9130-2.

7. Dictionary of English Synonyms. URL: <http://dictionary.sensagent.com/teacher/en-en/#synonyms>

8. Gardner R., Nobel, M.M., Hessler, T. Tutoring system innovations: Past practice to future prototypes. *Intervention in School and Clinic*. 2007. Т. 43. №. 2. С. 71–81. doi:10.1177/10534512070430020701.

9. Mentoring and Coaching for Professionals: A Study of the research evidence. 2008. URL: www.nfer.ac.uk/nfer/publications

10. Schuman, S. Creating a culture of collaboration: The International Association of Facilitators handbook. 2006: <https://www.wiley.com>

REFERENCES

1. Havryliv, N. (2009). Nastavnytstvo yak vyd profesiinoi diialnosti: geneza rozvytku ta stanovlennia [Mentoring as a type of professional activity: the genesis of development and formation]. Available at: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pippo/2009_5/. [in Ukrainian].

2. Konovalenko, Yu. (2017). Tiutory, kouchi i edvaisyery – kto vony? [Tutors, coaches and advisers – who are they?]. Available at: <https://osvita.ua>. [in Ukrainian].

3. Professiya “tiutor” (2012). [Profession “tutor”]. T. Kovaleva (Ed.). Tver. 246 p.

4. Fisun, O. V. (2010). Pedagogichna fasylytatsiia yak bahatoznachnyi fenomen [Pedagogical facilitation as a multifaceted phenomenon]. *Collection of scientific works Kharkiv Nats. Ped. University named after H. Skovoroda*. Vol. 34. pp. 133–139. [in Ukrainian].

5. Yakovenko, Yu. L. & Korziuk, O. V. (2020). Novi roli ta funktsii vykladacha vyshchoi shkoly v suchasnykh umovakh [New roles and functions of a high school teacher in modern conditions]. *Innovatsiina pedahohika*. Vol. 2. pp. 139–143. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/>. [in Ukrainian].

6. Crisp, G. & Cruz, I. (1990). Mentoring College Students: A Critical Review of the Literature Between and 2007. *Research in Higher Education*. 2007. Vol. 50. No. 6. pp. 525–545. doi:10.1007/s11162-009-9130-2 [in English].

7. Dictionary, of English Synonyms. Available at: <http://dictionary.sensagent.com/teacher/en-en/#synonyms>. [in English].

8. Gardner, R., Nobel, M.M. & Hessler, T. (2007). Tutoring system innovations: Past practice to future prototypes. *Intervention in School and Clinic*. Vol. 43. No. 2. pp. 71–81. doi:10.1177/10534512070430020701. [in English].

9. Mentoring and Coaching for Professionals: A study of the research evidence. 2008. Available at: www.nfer.ac.uk/nfer/publications [in English].

10. Schuman, S. (2006). Creating a culture of collaboration: The International Association of Facilitators handbook: <https://www.wiley.com> en-us [in English].

Стаття надійшла до редакції 29.04.2022